

Veľký historický zvon vo zvonici dreveného rímsko-katolíckeho kostola Všetkých Svätých v Tvrdošíne

Juraj Gembický

Motto:

„Zvony na našich vežiach, kampanilách a zvoniciach, sanktusníky, umieráčky i hodinové zvony sú trpezlivými spolupútnikmi Slovenska na jeho ceste stáročiami. Svojím hlasom sa pri slávnostných príležitostiach radujú za jeho obyvateľov a smutne i varovne znejú v ťažkých chvíľach. Sú pamätníkmi našej národnej minulosti a súčasťou národného kultúrneho majetku. Zvony sú aj nedoceneným nositeľom rôznych historických informácií. (...) Tradícia nášho zvonolejárstva je stará a bohatá.“

Juraj Spiritza: O zvonolejárstve a zvonoch, Vlastivedný časopis 1969

Zvony sú už tisícročia posvätné hudobné nástroje Cirkvi. Vo viacerých kultúrach sveta ako hudobné a súčasne aj kultové nástroje slúžia od archaických čias na zvolávanie ľudí, nadprirodzených bytostí, k ochrane proti zlým silám, pri vykonávaní rôznych náboženských či profánnych obradov a v mnohých ďalších podobných a pri tom rozmanitých funkciách. Ako osobitný fenomén ľudskej kultúry sa stali súčasťou – „zvukovým sprievodcom“ aj nášho každodenného života. Sú tak pre nás dodnes živým hudobným prameňom a kultúrnym dedičstvom národa. Zvony a tradičné ručné zvonenie na nich, s neodlučne spätou a k nim patriacou funkciou zvonárov sú od najstarších období našich národných dejín až do dnešných čias významnou súčasťou identity, kultúry a historickej tradície na našom území, jednoznačne doloženej početnými zmienkami, dokladmi a súvislosťami v hmotných i písomných historických prameňoch. Aj kostol v Tvrdošíne zapísaný v UNESCO patrí k dedičstvu.

V súčasnosti sa vo zvonici na cintoríne pri drevenom rímsko-katolíckom kostole Všetkých Svätých v Tvrdošíne bez zvonov, nachádza a používa iba jeden veľký historický, pamiatkovo **neevidovaný** zvon. Bol odliaty zvonolejárom Adalbertom Littmannom v Banskej Bystrici v roku 1832. Má dolný priemer 103 cm a výšku bez koruny približne 77 cm. Zvon má zachovanú aj pôvodnú výraznú, antopomorfnu zdobenu 6-ramennú korunu (výška – 16,5 cm), s motívom mužských hláv za ktorú je zavesený už na nepôvodnej (t.j. vymenenej) nevhodnej novodobej zalomenej železnej zvonovej hlave, osadenej v drevenej zvonovej stolici. Bohatú výzdobu zvona tvoria na jeho povrchu plastické linky, ornamentálne výzdobné motívy a pásy, reliéfy i nápisy na korpuse zvona. Horná nápisová páska je tvorená dvoma hrubými plastickými linkami, a nad ňou aj pod ňou je na zvonovom plášti široký geometricko – rastlinný ornamentálny pás s opakovaným rozvilinovým motívom. Latinský majuskulný nápis v hornej nápisovej páske je zároveň lejárskou signatúrou s datovaním zvona, v znení: „**FUSA PER ADALBERTUM LITTMANN NEOSOLII A.[nn]O 1832.**“, v preklade: „*Odliaty Adalbertom Littmannom v Banskej Bystrici v roku 1832.*“ Na drieku zvona, v spodnej časti v strede zvonového plášťa je umiestnený reliéf sv. Floriána, a na odvrátenej strane tiež reliéfne stvárnená scéna Najsvätejšej Trojice, pod ňou po celom obvode v úrovni nad úderovým vencom sú na zvone združené plastické linky. Napokon, v dolnej nápisovej páske na spodnom okraji zvona pod výrazne hrubou plastickou linkou na odsadenej spodnej zvonovej obrube je hlavný latinský majuskulný nápis v znení: „**SUMPTIBUS ECCLESIAE ET IN PARTE DEO NOTI TRANSFUSA ANNO 1832**“, v preklade: „*Na náklady cirkvi a zčásti Bohu-známych preliaty v roku 1832.*“ Dôležité je, že nápis hovorí aj o tom, že tento Veľký zvon vznikol preliatím z iného (predošlého) zvona. Zvon je už, žiaľ, elektrifikovaný, pri čom mu bolo odstránené jeho pôvodné zvonové príslušenstvo - autentická drevená zvonová hlava s kovami, kované srdce, páka s lanom pre ručný pohon. Tie sú však dodnes uchované vo zvonici, zložené na podlahe pod zvonom, čakajúce na možný návrat naspäť.

Zaujímavé su aj príbehy samotného pôvodcu tvrdošínskeho veľkého zvona – majstra lejára Adalberta Littmanna. O jeho živote a pôsobení sa dozvedáme najviac z výskumov a spracovaní kampanológa Dr. Juraja Spiritzu, osobitne z jeho Biografického slovníka zvonolejárov činných na Slovensku v druhom tisícročí (PÚ SR Bratislava, 2002, str. 50-51). Vieme tak, že **Adalbert Littmann** sa narodil 23. apríla 1813 v Banskej Bystrici, kde aj pôsobil, a zomrel tu bez rodinných záväzkov 1. apríla 1873. Bol synom lejára Františka Xavera Littmana a Anny rodenej Eichlerovej (neskôr Anna Mária Christelliová). Vďaka druhému manželstvu matky sa tak stal aj nevlastným synom svojho otčima - ďalšieho lejára Jozefa Pavla Christelliho, pochádzajúceho zo slávnej bratislavskej lejárskej rodiny Christelliovcov. Ku koncu života napokon spolupracoval tiež so svojim synovcom – lejárkom Karolom Krauszom (1834-1894), ktorý okrem zvonov vyrábal aj stroje a hasičské zariadenia a odlieval tiež zvony v erárnych železiarňach v Hronci. Adalbert tak pochádzal a bol celý svoj život nejako prepojený s činnosťou a osudmi viacerých zvonolejárskych rodín a majstrov. Už jeho otec František Xaver Littmann, rodák z Banskej Štiavnice bol veľmi agilným banskobystrickým zvonolejárkom a delolejárkom (1765-1813). Od roku 1792 ako novoprijatý mešťan – kovolejár pôsobil v Banskej Bystrici, s domom na Hornej ulici. Takmer 20 rokov odlieval zvony spoločne s iným významným lejárkom - Jánom Jurajom Knoblochom vnukom. Dodával zvony až do Peštianskej župy i do Poľska. V roku 1795 vyrobil pre župný dom v Banskej Bystrici aj hasičskú striekačku. Zomrel sedem mesiacov po narodení svojho syna Adalberta, a pochovali ho v krypte. Z prameňov je známy aj istý zvonolejár Ján Littmann v zatiaľ neurčenom príbuzenstve k rodine, a tiež podobne zvonolejár Anton Litman z Pešti. Ak sa vrátíme ešte k Adalbertovej mame, delolejárke a zvonolejárke Anne Márii Littmannovej – Christelliovej (1781-1841), tá mala pohnutý osud: jej druhý manžel Jozef Pavol Christelli bol zamestnancom v dielni jej manžela, no prežila aj jeho, keďže po jeho smrti signovala svoje zvony zachované na Orave, Spiši i v Maďarsku vlastným menom. Jej dielňu prevzal už počas jej života syn Adalbert. Nevieme kedy presne bol samotný Adalbert Littmann prijatý za mešťana Banskej Bystrice. Z roku 1847 je známy rozpočet na preliatie zvona vo Vrcku (okr. Martin), kde sa uvádza ako umelecký lejár, delolejár a zvonolejár. Zaujímavosťou tiež je, že hoci jeho materinským jazykom bola nemčina, používal na zvonoch aj slovenské nápisy (napr. ev. av. kostol v Jasenovej, rím.kat.kostol v Osrblí a.i.).

K tvrdošínskemu historickému zvonu je treba povedať, že z pohľadu pamiatkového patrí medzi zaujímavé a dôležité ukážky kovolejárskej produkcie významnej banskobystrickej rodinnej zvonolejárskej dielne v danom období. Reprezentuje z pohľadu technologického ukážku zvonového rebra tejto dielne a jej prácu, ktorá by mala ostať zachovaná a chránená, osobitne pri citlivom tradičnom ručnom zvonení cez zvonára. Tento historický zvon je jednou zo zachovaných originálnych súčastí kostola, je objektom historickým, kultúrnym a liturgickým – mnohostranne používaným. Je funkčne spätý so zvonnicou, v ktorej sa nachádza, i s dejinami Tvrdošína. Tento zvon ako „živá bytosť“ je totiž spätý s historickou pamäťou mesta a je prepojený s historickými osobnými väzbami na konkrétne rodiny a jednotlivcov, udalosti v lokalite, v úzkej spätosti s individuálnymi osudmi celých generácií miestnych obyvateľov, kde vďaka svojmu zachovaniu pretrval početné rekvirácie (najmä I. a II. svetovej vojny), ako aj všetky ostatné živelné katastrofy v dejinách Tvrdošína, rovnako ako všetky jeho slávnostné a významné okamihy. Z cirkevného hľadiska je tento zvon objektom posvätným, ktorý biskup obradne požehnal, pomazal olejom, a tak zvon obyčajne nesie meno alebo aj reliéf svätca, ktorému je zasvätený. Kiež jeho hlas chráni a posväcuje Tvrdošín.

Autor: Juraj Gembický, historik - kampanológ